

Унаслідок проведення в 90-х роках минулого століття приватизації капіталу основні виробничі фонди суспільства опинилися у повній власності небагатьох його членів. Даному процесу передувала хвиля банкрутств підприємств, коли вони скуповувалися за безцінь, а реальні доходи основної маси населення скорочувалися. Усе це дає підстави говорити про закономірність економічної кризи, в якій зав'язла економіка України. І основним шляхом виходу з неї ми вважаємо не збільшення державних витрат, що вже призвело до роздування державного боргу, а зростання реальних доходів населення, і отже, споживання, інвестиційних витрат, а значить, створення додаткових робочих місць та експорту товарів і послуг. Цьому в значній мірі сприяє розвиток туристичної галузі. Схема проста – інвестиції в туристичну галузь створять додаткові робочі місця, що, в свою чергу, приведе до зростання доходів населення, котре займається туристичним бізнесом, тобто створює турпродукт, який сам по собі може і повинен бути предметом експорту. Розвиток туристичної галузі забезпечить розвиток соціально-економічної інфраструктури та галузей народного господарства, що її обслуговують.

Ні для кого не секрет, що в державі не вистачає коштів на своєчасну виплату заробітної платні працівникам бюджетних організацій, тому сподіватися на фінансову допомогу для розвитку туристичної галузі від неї не доводиться. У засобах масової інформації наводяться різні дані щодо валюти, вивезеної за кордон, де вона у більшості випадків осідає на рахунках у банках під низькі проценти, інвестуючи в зарубіжну економіку. Проводячи сприятливу фіскальну політику стосовно туристичного бізнесу, держава може добитися повернення цих коштів і примусити їх працювати на вітчизняну економіку. А вищезгадані чинники довершать справу.

Не позбавленим сенсу є створення спеціалізованого акціонерного банку, основою діяльності якого було б надання кредитів під туристичний бізнес-план, що міг би завдяки специфіці туристичного підприємництва залучати заощадження громадян під вищі проценти порівняно з іншими банками. А завдяки швидкості обороту норма прибутку такого банку залишалася б на загальноприйнятому в цьому секторі народного господарства рівні.

І насамкінець, не варто відмовлятися від можливості залучення іноземних інвестицій, особливо на перших порах. Країни, що володіють надлишковим капіталом, це, як правило високорозвинуті держави, підприємці яких уміють працювати. Щоправда, тут потрібен суворий контроль за джерелами інвестування, аби у такий спосіб не відмивалися "брудні" гроші.

Підсумовуючи вищевикладене, можна зробити наступні висновки. Кардинальні зміни в житті світового товариства, викликані процесами глобалізації й науково-технічним прогресом, примушують переосмислити теоретичні підвалини розвитку міжнародних економічних відносин та міжнародного туризму зокрема. У зв'язку з тим, враховуючи вплив в'їзного туризму на мікро- і макропоказники, постає потреба у визнанні первинної ролі міжнародного туризму, його домінуючого впливу на соціально-економічний розвиток регіонів, значення яких у формуванні національної економіки невіддільно зростає.

1. Долішній М.І. Регіональні проблеми економічного і соціального розвитку України: Препр. наук. доповіді. К., 1991.
2. Економічна енциклопедія. К., 2000.
3. Калитюк В.А. Рекреаційно-туристичний комплекс в умовах ринку. Л., 1999.
4. Манків Н.Г. Макроекономіка. К., 2000.
5. Мацола В.І. Рекреаційно-туристичний комплекс України. Л., 1997.
6. Статистичний щорічник Тернопільської області за 2002 рік. Тернопіль, 2003.
7. Susan A. Weston Commercial Recreation and Tourism. Dubuque, 1996.

УДК 331.556 (477)

Р.Б. Баб'юк

ДИНАМІКА І СТРУКТУРА ПОТОКІВ ТРУДОВИХ МІГРАЦІЙ В УКРАЇНІ

Розглядаються питання, пов'язані з сучасним станом внутрішніх і зовнішніх міграційних процесів українського населення. Особлива увага в даному контексті акцентується на проблемах сільської місцевості. Узагальнюються основні позитивні й негативні сторони цих явищ, аналізується структура потоків трудових міграцій.

Рассматриваются вопросы, связанные с современным состоянием внутренних и внешних миграционных процессов украинского населения. Особое внимание в данном контексте ак-

центрируется на проблемах сельской местности. Обобщаются основные положительные и отрицательные стороны этих явлений, анализируется структура потоков трудовых миграций.

Перехід економіки України до ринкових умов по-новому розкриває перспективи населення щодо вільного обрання професії, місця проживання, характеру і місця прикладання праці тощо. Саме ці чинники суттєво впливають на розвиток ринку праці і можливість задоволення потреб його суб'єктів. Природно, що на ринку праці, де розгортається боротьба за робочі місця, виграють найкваліфікованіші кадри, які мають конкурентоспроможні професії. В даних умовах одна частина населення, яка ще не встигла здобути професію або набути трудового досвіду, а інша не має належної кваліфікації, не є конкурентоспроможними на ринку праці і тому часто стають осторонь суспільного виробництва. Цьому сприяють і об'єктивні соціально-економічні умови.

Сукупність цих і ряду інших факторів призводить до того, що більшість наших співвітчизників починає шукати роботу в іншому місці або за межами країни. Тобто йдеться про таке поширене останнім часом явище, як міграція. Являючи собою сукупність усіх цих видів переміщень у просторі, міграції викликають зміни географічного розміщення населення, його густоти та заселеності території. Їх супроводжують збільшення або скорочення чисельності населення, зміни статево-вікового, сімейного, шлюбного та етнічного складу, соціальної структури територіальних спільнот. Труднощі переїзду та адаптації до нових умов життя негативно впливають на здоров'я мігрантів, частоту й характер їх захворюваності, знижуючи тривалість життя і викликаючи у ряді випадків підвищену й передчасну смертність. Як правило, міграції пов'язані з тимчасовим, а іноді й тривалим розривом сімейних зв'язків, відстроченими шлюбами та народженням дітей. Однією з головних ознак міграції є перетин адміністративних кордонів тих чи інших територій – держави, області, населеного пункту. На цій підставі виокремлюють зовнішні та внутрішні міграції.

Тривалий час типи міграційних процесів, їх динаміка й структура потоків в Україні підтримувалися економічною політикою, зорієнтованою на екстенсивний тип господарювання і відсутність вільного ринку житла, інституцією прописки, неможливістю виїзду за межі країни. Якщо говорити про характер і особливості внутрішніх міграційних процесів, то багаторічний вплив сільського населення в міста України та за її межі визначив деформацію всіх демографічних структур і процесів у сільській місцевості. Оскільки село залишали переважно молоді та працездатні контингенти, цей процес супроводжувався збільшенням частки осіб пенсійного віку, зростанням смертності й скороченням народжуваності населення, зниженням питомої ваги дітей і підлітків. Нерегульована міграція із села призвела до істотних деформацій не тільки вікової, але й статевої структури сільського населення. Відбулося поглиблення диспропорції статей у низці вікових груп, що істотно погіршило ситуацію на сільському шлюбному ринку: у вікових групах від 16 до 40 років на 1000 чоловік у 2003 році припадало відповідно 833 – 957 жінок.

І якщо у сільській місцевості відзначено брак жінок, то у місті, яке поглинало майже весь внутрішньодержавний приріст, спостерігався їх надлишок практично в усіх вікових групах. Диспропорції статей у населенні репродуктивного віку створюють труднощі щодо укладання шлюбів і супроводжуються досить високою позашлюбною народжуваністю. Вона зросла з 7,9% у 1995 році до 13,1% у 2003 році загальної кількості тих, хто народився в місті, і відповідно – з 9,2 до 12,8% у сільській місцевості [1].

Небувалий вихід селянства з українського села, який почався ще у 20-і роки минулого століття і тривав до нещодавнього часу, визначив деформацію всіх демографічних структур у сільській місцевості України. Зменшилася абсолютна та відносна кількість населення працездатного віку: воно становить сьогодні менше половини сільських жителів. У його структурі відбулися зрушення на користь старих вікових груп. У сільській місцевості постала регресивна вікова структура населення, яка не забезпечує його розширеного відтворення: без припливу ззовні чисельність мешканців села неухильно зменшувалася.

Безпосереднім підсумком перерозподілу жителів із сільської місцевості в міста України є радикальна зміна характеру їх розселення. У країні сформувалася система районів, відзначе-

них високою концентрацією міського та сільського населення. Вони відносяться до найскладніших і найдинамічніших виробничих урбаністичних і транспортних структур держави.

Велике занепокоєння викликає ситуація, що склалася у сфері зовнішньої трудової міграції. Виходячи з того, що вітчизняна реєстрація не охоплює навіть тих наших громадян, які зареєстровані як легальні трудові мігранти в країнах-реципієнтах, можна зробити висновок про неможливість налагодження достовірної адміністративної статистики трудових міграцій. Тому основним джерелом інформації про цей соціально-демографічний процес стають вибіркові обстеження чи опитування респондентів. В Україні після проголошення незалежності неодноразово проводилися вибіркові обстеження трудових мігрантів, організовані науковими закладами, у тому числі за підтримки міжнародних організацій (МОМ, МОП тощо). Крім того, значний досвід вибіркових обстежень трудових мігрантів з України накопичений у багатьох країнах-реципієнтах вітчизняної робочої сили, особливо в Росії. У ході цих досліджень були виявлені основні напрямки трудових міграційних переміщень, детально проаналізовані причини трудових міграцій і соціально-демографічні характеристики їх учасників, умови праці наших співгромадян за кордоном, рівень заробітків і їх роль у формуванні доходів домогосподарств. Водночас характер спостережень, здійснених як в Україні, так і в сусідніх державах, не дозволяв оцінити реальні масштаби явища, визначити (хоча б приблизно) чисельність громадян України, які працюють за кордоном.

Опитування на Тернопільщині більше тисячі респондентів, які бажають виїхати за кордон, показало, що за індексами потенційної міждержавної трудової міграції можна виділити такі соціально-статусні категорії: висококваліфіковані робітники, випускники вищих навчальних закладів, самозайняті громадяни, науковці, вчителі, медичні працівники, спеціалісти і службовці підприємств, безробітні, керівники підприємств та їх підрозділів, підприємці, державні службовці. Серед населення, виділеного в групи за рівнем освіти, найбільш схильними до міждержавної трудової міграції є особи із середньою професійною освітою – 30%, з вищою – 22,5, із середньою спеціальною – 18,4, із середньою – 14, з неповною середньою – 7,4%. Безробітні студенти і працівники підприємств перевагу віддають тим посередникам, які вже самі працювали за кордоном (61,5 – 68,8%), державні службовці довіряють засобам масової інформації (75%), кваліфіковані робітники – і тим, й іншим (50 і 45,8%), керівники – приватним бюро (100%), підприємці – приватним бюро та публікаціям у мас-медіа (по 50%), самозайняті – засобам масової інформації (71,4%), вчителі, медичні працівники покладаються на тих, хто вже працював за кордоном (40%) і на відомості з Інтернету (30%) [6]. Орієнтовані очікування щодо середньомісячного заробітку за кордоном такі: науковців, учителів, медичних працівників – 1800 доларів, студентів – 1700, керівників підприємств і підрозділів – 1400, робітників усіх рівнів кваліфікації, самозайнятих підприємців – 1000, безробітних – 750 доларів США.

До основних здобутків обстеження й опитування, які виділяють їх на тлі раніше проведених в Україні, можна віднести:

офіційний характер отриманих даних (опитування й обстеження проводилися з питань економічної активності населення, які щоквартально здійснює Держкомстат);

можливість визначення на основі результатів обстеження реальних масштабів трудових поїздок для обраних регіонів, а шляхом поєднання отриманих даних з інформацією інших джерел – оцінювання обсягів трудових міграцій для України в цілому.

За роки незалежності України активізувалися процеси міждержавної трудової міграції. У середньому на термін від 1 місяця до 1 року за кордон виїжджають на заробітки близько 5 млн. чол. Останнім часом виїзд відбувається не тільки з міст, а й із сільської місцевості, особливо прикордонних областей. Як правило, свою домівку покидають особи в найбільш продуктивному віці – 35 – 40 років, більш як половина з них (60 – 65%) – чоловіки. По суті, відбувається масштабний експорт праці.

На заробітки до країн СНД виїжджають переважно представники робітничих професій – шахтарі, будівельники, водії, працівники сільського господарства, до країн далекого зарубіжжя – висококваліфіковані фахівці (науковці, перекладачі), моряки, молодь, яка має вищу освіту і розраховує на роботу в сфері послуг. Найбільше трудових мігрантів з України працює в Греції, Чехії, Словаччині, Німеччині, Швейцарії, на Кіпрі. Основні напрямки міграції українських громадян у 2003 р. показані в таблиці [2]:

Показники	Осіб, тис. чол.			На 1000 населення, %		
	число прибулих	число вибулих	сальдо міграцій	число прибулих	число вибулих	сальдо міграцій
Усі напрямки міграції	760005	793796	-33791	15,8	16,5	-0,7
У тому числі у межах України	717532	717532	–	14,9	14,9	–
З неї внутрішньо-регіональна	450084	450084	–	9,3	9,3	–
Міжрегіональна міграція	267448	267448	–	5,6	5,6	–
Міждержавна міграція	42473	76264	-33791	0,9	6,1	-0,7
З неї в країні СНД	35929	49429	-13500	0,8	1,1	-0,3
У країні Балтії	394	95	299	0,0	0,0	0,0
У країні далекого зарубіжжя	6150	26740	-20590	0,1	0,5	-0,4

Один із головних спонукальних мотивів міграції – вищий рівень заробітної плати в країнах-реципієнтах. Зокрема, на сільськогосподарських і підсобних роботах, де зайняті мігранти з села, він вищий у 2–3 рази, у будівництві, на автотранспорті та у сфері послуг – у 10–12 разів, на морському транспорті, у програмуванні, освіті, охороні здоров'я – від 15 до 40 разів. У цілому, за експертними розрахунками, середньомісячні доходи громадян, які працюють за кордоном, становлять понад 2 млрд. грн., що дорівнює третині номінальних грошових доходів усього населення країни за рік.

Міждержавна трудова міграція має чимало позитивних сторін: вона допомагає сім'ям мігрантів вижити в складний період переходу до ринкової економіки, майже вдвічі знижує рівень безробіття на українському ринку праці, який за офіційними даними сягає 4,3%, а з урахуванням прихованого безробіття є набагато вищим.

Значна частина мігрантів, перебуваючи за кордоном, підвищує свою кваліфікацію, освоює нові професії, сучасні технології і системи організації виробництва. Повернувшись додому, дехто з них поповнює прошарок підприємців і фахівців, чия праця відповідає світовим стандартам, і здобуває можливість легше влаштуватися на роботу.

Держава намагається впливати на міграційні процеси. Ліцензії на посередництво у працевлаштуванні за кордоном у 2002–2003 роках отримали 724 суб'єкти підприємницької діяльності. Але справа ця слабо контролюється, умови ліцензування постійно порушуються, що призводить до багатьох болючих наслідків. Неврегульованість практичних питань міждержавної трудової міграції спричиняє соціальну незахищеність українських громадян, які працюють за кордоном: вони зазнають дискримінації з боку іноземних роботодавців щодо платні, умов, охорони праці тощо. Із загальної кількості мігрантів менш як 1% працюють легально, проте і вони слабо захищені.

Через запровадження в ряді сусідніх держав візового режиму оформлення в'їзних документів може стати для громадян України нереальним, а стихійне повернення нелегалів на батьківщину збільшить напруженість на регіональних ринках праці, особливо в прикордонних районах Львівської, Волинської, Чернівецької, Закарпатської, Луганської, Харківської областей. Так, введення візового режиму в Чехії, Польщі, Словаччині, Угорщині призведе до депортації та згортання виїзду до цих країн не менше як для 2 млн. нелегальних мігрантів з України.

Складнощі полягають також у тому, що нелегальний статус українців за кордоном знижує ціну їхньої праці, створює умови для численних зловживань, формує у свідомості роботодавців країни прибуття уявлення про Україну як недемократичну неправову державу. Водночас

нелегальна трудова міграція не приносить доходів державі, не поповнює соціальні фонди, ускладнює з цього приводу взаєморозрахунки між державами.

Оскільки більшість громадян України виїждить на роботу за кордон не на підставі відповідної візи, а за допомогою туристичних і гостьових віз, ваучерів або запрошень, розбіжність між статистичними і фактичними даними переконливо засвідчує потребу у посиленні уваги держави до цієї проблеми. Саме відсутністю такої уваги і користуються роботодавці за кордоном, запрошуючи висококваліфікованих спеціалістів з України і використовуючи їх величезний потенціал за мізерну винагороду. На жаль, офіційної інформації про кількість наших громадян-заробітчан за кордоном, мету і підстави їх виїзду сьогодні немає. Відсутня також і достатня законодавча база для їх захисту. Не створено й адміністративних органів, які б забезпечили цей захист.

Отже, необхідно зазначити, що характерними особливостями розвитку ринку праці в Україні сьогодні залишаються: низький рівень заробітної плати в державному секторі економіки, обмежені можливості отримати досить високооплачувану роботу, зростання безробіття, низька ефективність заходів державної політики щодо підтримки самозайнятості та малого підприємництва. В цих умовах чимало українських громадян пропонує свою робочу силу на зовнішніх ринках праці і таким чином стає учасниками трудових міграцій. Трудові міграційні поїздки з України до інших країн стали об'єктивною реальністю і, без сумніву, масовим явищем. Це зумовлює потребу формування державної політики щодо регулювання трудових міграцій, причому ефективність відповідних заходів буде досягнута лише за умови, якщо їх розроблення та впровадження спиратиметься на потужну аналітичну базу досліджень у цій сфері. Останні, в свою чергу, вимагають адекватного інформаційного забезпечення, стрижнем якого є відомості про реальні масштаби зовнішніх трудових міграцій.

1. Лібанова Е. М. Ринок праці (соціально-демографічні аспекти). К., 1996. 2. Никифорова А. А. Рынок труда: занятость и безработица. М., 1991. 3. Плішка Т. Жінки на ринку праці Подільського регіону України // Україна: аспекти праці. 2003. №2. С. 7–12. 4. Прибуткова І.М. Основи демографії: Посібник для студентів гуманітарних і суспільних факультетів вищих навчальних закладів. К., 1995. 5. Трудова міграція населення Тернопільської області: кількісний та географічний аспекти. Тернопіль, 2002. 6. Черниш Т. Особливості зайнятості окремих слабозахищених категорій населення на ринку праці України // Україна: аспекти праці. 2003. №5. С. 8–14.

УДК 339.138+655.55

І.В. Бойчук, І.О. Єрмолаєв

ОСОБЛИВОСТІ ЗАСТОСУВАННЯ МАРКЕТИНГУ МАЛИМИ ВИРОБНИЧИМИ ПІДПРИЄМСТВАМИ ГАЛУЗІ РЕКЛАМНОЇ ПОЛІГРАФІЇ

Розглядаються особливості маркетингової діяльності малих рекламно-виробничих поліграфічних підприємств.

Рассматриваются особенности маркетинговой деятельности малых рекламно-производственных предприятий.

Незаперечним фактом є те, що для забезпечення ефективної діяльності будь-якого підприємства в сучасних ринкових умовах необхідне ведення адекватної маркетингової діяльності, що стосується вивчення ринку, його сегментації, ціноутворення, стимулювання збуту тощо. Увесь маркетинговий апарат, зокрема арсенал маркетингових прийомів, заходів і рекомендацій, надто великий. Отже, виникає потреба в чіткому визначенні саме тих елементів маркетингового апарату, застосування яких має привести до реалізації певних тактичних і стратегічних цілей підприємства.

Як відомо, одним з визначальних факторів для всієї маркетингової діяльності підприємств виступає ринок. У даному дослідженні ми будемо дотримуватись відомої та визнаної в західній і вітчизняній економічній науці загальної класифікації маркетингу на споживчий і промисловий.